

Memduh Aytür

12 Eylül'den sonra bürokratlar arasında mühendisler, özellikle de planlamacılar öne çıktı. Kimler geldi, kimler! Onları düşünürken Türkiye'nin belki de en büyük bürokrati olan Memduh Aytür geliyor aklıma.

Yıl 1949. Otuz yaşındaki adam Harwich'ten kalkıp Anvers'a doğru yol alan küçük bir geminin güvertesinde arkadaşına şöyle diyor: "Türkiye'yi öyle özledim ki! Her yerde herkesle Türkçe, Türkiye konuşmak istiyorum."

Otuzundaki adam Londra'da mesleki stajını bitirip Türkiye'ye dönmekte olan Maliye Müfettişi Memduh Aytür. Arkadaşı da aynı konumdaki Cahit Kayra.

"Türkiye konuşmak" özlemini o küçük teknenin güvertesinde coşkuyla ortaya koyan Memduh Aytür'ün bütün hayatı aynı coşkuyla geçti. "Türkiye konuşmak" demek. Türkiye'nin sorunlarıyla sürekli yoğrulmak, onlarla hallihamur olmak demek. Sanki kendisi Türkiye'de olmasa bazı şeyler vurgulanmayacak, bu da onu mutsuz kılacak... Aynı coşkuya onun çocukluk yıllarında, öğrencilik evrelerinde de tanık oluyoruz.

Kişilerin işlevleri ve yapıtları çoğunca somut verilerle belirlenir. Keynes'in ünlü yapıtı *Faizin ve Paranın Kullanımı Üzerine Genel Kuram* 1929 bunalımının bilimsel analizine dayanır. Osmanlı İmparatorluğu parçalanırken elde Türkçe konuşulan bölgeler daha çok kalmasaydı belki de bir Fuat Köprülü ortaya çıkmayacaktı. Doğan Avcıoğlu *Türkiye'nin Düzeni*'ne 27 Mayıs'la açılan kapıdan baktı.

Düşünen bir adam, bir yönetici olarak Memduh Aytür'ün profilini de 1961 Anayasası'nun toplumsal içeriği, önu açık görünen demokratikleşme süreci, bu süreç içinde doğan özlemler belirliyor. İkinci, ama Cumhuriyet'in beşikten alıp yetiştirdiği (Onuncu yılda 14 yaşında) yapıcı, koruyucu, ilkelerinden ödün vermeyen, devlet müdahalesine inanmış, siyasal özgürlüklerin yanı sıra maddi özgürlükleri de savunmak isteyen laik tipin temsilcisi.

1989'da yazıyorum bu satırları. Aytür 1981'de ölmüş. Yani 12 Eylül'den sonra yükselen bürokrat tipe karşı hemen onu anımsıyorum. Yoksa hep yaşayan kişileri ele alırdım bu sayfada: Demek Memduh Aytür bir özlem olarak yaşıyor.

Aynı ocaktan geliyoruz. Kendisini bir kez gördüm. Şimdi de bir fotoğrafı elimde. Aytür kırk beş elli yaşlarında.

Asyalı bir yüz, oval.

Gülümsemesi, yüzün biraz güneyine düşen elmacık kemikleriyle yanakları dikey bölen iki kıvrım arasında sıkışarak daha alaycı ve yeryüzü tatlarını daha benimseyen bir kıvam kazanır. Ağzı örtmek istemeyen bıyık, uç kısımlarında o gülümsemeye çok ince, ama hemen ayrışsanan bir sosyal cüret kazandırır. Başlangıçta uzun ve iki ayrı hilal kaşlar, yıllar geçtikçe giderek daha açılan alnın altından birbirinin uzantısı haline gelir ve aşağı doğru 160 derecelik bir açı oluşturur. Gitgide, açılan, ama çölleşmeyen bir alın: "Pâk-ü dırahşan."

Bakışında poz yok; var olmanın ve kendinden memnun olmanın neşesi var. Ve zorlayıcı irade.

1970'te hayat öyküsünü ve meslek serüvenini şöyle özetlemiştir: "İstanbul'da doğdu (1919). 1938'de Siyasal Bilgiler Okulu'nu bitirdi. 14 yıl Maliye müfettişliği yaptı. İngiltere'de staj yaptı. Bütçe ve Gelirler Genel Müdürlük yardımcılıklarında bulundu. Hazine Genel Müdürü oldu. Daha sonra Maliye Tetkik Kurulu Başkanı, Merkez Bankası Başkanı, Washington Ekonomi Heyeti Başdelegesi, Hazine ve Milletlerarası İktisadi İşbirliği Genel Sekreteri, Maliye Bakanlığı Müsteşarı, Planlama Müsteşarı, Paris'te OECD Büyükelçisi, T. İş Bankası Yönetim Kurulu Başkanı."

Böyle bir kariyer dolaşımı ülkemizde tek bir olaydır ve bir fenomendir.

Memduh Aytür bütün bu dolaşım içinde ilerici safta yer almayı başardı. 12 Mart'ta bakanlık önerisini geri çevirdi.

1919-1981.

Bu tarihler arasında bu dünyadan bir Memduh Aytür geçti. Şevket Bey'in oğlu. Bir keyfiyet yarattı ülkemiz bürokrasisinde. Koçi Bey gibi bir Memduh Aytür var. İki farkla: Koçi Bey çok daha şanslı, ama Memduh Bey de "risale"sini padişaha değil topluma sunmuş.

Şemsiyesinin sapı aşağı doğru gol ağacı, yukarı doğru sopa.

26 Kasım 1989